

STRATEJİK SUSKUNLUK: ERMENİLERİN SESSİZLİĞİ
(BEŞİNCİ BÖLÜM) - 08.2021

Iver TORIKIAN

Blog No: 73
03.12.2021

AVİM'in Notu: Ağustos 2021'de AVİM'e Japonya'dan bir mektup ulaşmıştır. Mektup, ailesi bir zamanlar İstanbul'da ikamet etmiş bir Ermeni olan İver Torikian tarafından gönderilmiştir. Torikian, mektubu Türk-Ermeni ilişkilerinde yanlış bilinenlerin sorgulanmasını istediği için yazdığını belirtmiştir.

Ermeni asıllı bir akademisyenin özgür bir ortamda ve akademik bir nesnellik ile samimi görüşlerini yansıtan bu mektubu AVİM olarak birkaç güne yayarak bölümler halinde yayınladık. Mektubun beşinci ve son bölümünü aşağıda okuyabilirsiniz.

Iver Torikian (Ağustos 2021)

Beşinci Bölüm

Asırlar boyunca Ermeniler tarafından gerçekleştirilen isyanların çoğunun Karabağda değil, Türkiye'nin güney bölgesinde bulunan, Akdenizden yaklaşık 125 kilometre uzaklıktaki Zeytunda meydana gelmiş olduğunu düşünüyorum. Günümüzde burası artık Süleymanlı olarak biliniyor. Nalbandian, "The Armenian Revolutionary Movement" kitabında, Sultan IV. Muratın 1618 yılında Zeytun halkına, halkın vergilerini ödemeleri şartıyla neredeyse tam bağımsızlık vermiş olduğunu yazıyor. Söz konusu anlaşmaya karşın, Nalbandiana göre Zeytun halkı Osmanlı rejimine karşı belki de 57 kere çatışmaya girmiş. Nalbandian, Zeytundan bu küçük Karadağ olarak söz ediyor -- görünüşe göre bu, Osmanlıların Balkanlar'daki Karadağ ulusunu asla tamamen boyun eğdiremedikleri gerçeğine atıf yapıyor.

Zeytun halkının Osmanlı hükümeti ile girişmiş olduğu bu düzinelerce çatışma, yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde meydana gelen diğer isyanlarla birlikte, daha fazla araştırılması gereken konuları teşkil ediyor. Peter Balakian gibi bazı Ermeniler, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde Ermeniler tarafından gerçekleştirilen isyanların olmadığını iddia ediyor. Balakian ve diğer Ermeni yazarlar, biz Ermenilerin uzun zaman önce girişmiş olduğumuz bütün kitlesel şiddet eylemlerinin tümüyle hayatta kalmamız adına alınmış savunma önlemleri olduğu konusunda ısrar ediyorlar. Balakian, "The Burning Tigris" kitabında Sason (Sasun) kazasını örnek olarak kullanıyor ve şüpheli bulduğum sonuçlara ulaşıyor.

Sason Türkiyenin güneyinde ve Van Gölünün yaklaşık 100 kilometre batısında bulunuyor. 1894 yılında, Sason Ermenileri ile Osmanlı askerleri arasında şiddetli bir çatışma meydana gelmiş. Kürtler de çatışmada Osmanlı askerlerinin yanında yer almışlar. Ermeniler, şiddetin Ermenilere dayatılan çifte vergilendirmenin adaletsizliği sebebiyle körüklendiğini öne sürüyor. Görünüşe göre biz Ermeniler hem Osmanlı hükümetine hem de yerel Kürt aşiret reislerine vergi ödemeye mecbur bırakılmışız. Balakian *The Burning Tigris* kitabında bu çifte vergilendirmenin Ermenilerin tarımsal ekonomisini mahvettiğini yazıyor, ancak bunun doğruluğunu ispat etmiyor. Nalbandian *The Armenian Revolutionary Movement* kitabında, en azından bir Ermeni köyü bağlamında, Kürt aşiret reislerinin talep ettiği miktarın Ermeni köylülerinin söz konusu dönem içinde ödeyebileceği miktar ile orantılı olduğunu belirtiyor. Kürtler tarafından talep edilmiş olan bu ödemeler bana göre bariz bir biçimde haksızdı. Ancak, Ermeni köylülerinden talep edilen ödemelerin saçmalık derecesinde yüksek olduğuna dair hiçbir kanıt bulamadım.

Adaletsiz ile tahammül edilemez vergilendirme arasındaki fark, şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasına karar verilmesi konusunda önemli bir yere sahip. Balakian ve başkaları hiçbir zaman Ermeni isyanının gerçekleşmediğini iddia ederken, bazı Ermeni yazarlar, onlarla çelişerek Osmanlı hükümetine karşı aslında isyan ettiğimizi belirtiyorlar. Ancak, onlara göre, yalnızca katlanmak zorunda olduğumuz baskı dolayısıyla isyan etmeye mecbur kalmışız. Bir başka deyişle, isyan etmekten başka çaremiz yokmuş. Bu konu hakkındaki tartışma hiçbir zaman tüm tarafları memnun edecek şekilde çözümlenmeyebilir. Her halükârda, Ermenilerin İstanbul'da ve diğer şehirlerde girişmiş oldukları şiddet eylemlerinin hiçbir haklı gerekçesi yoktu.

Taşnakların padişahı öldürmeye teşebbüs ettiği 1905 yılındaki Joris Vakasından bahsetmiştim. Türkiyedeki öğrencilerin Ermenilerin o olaydan yaklaşık on yıl önce gerçekleştirmiş oldukları bir başka saldırıyı bildiklerinden eminim: Osmanlı Bankasının 26 Ağustos 1896 tarihinde saldırıya uğraması. 25 Ermeni bankaya girip, ateş açmış ve bankayı bir gün ve gece boyunca ele geçirmişti. Bankanın içerisinden dışarıdaki insanlara bombalar fırlatıp, birçok kişiyi ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuşlardı. Ancak sonra oradan ayrıldılar. Bu Ermenilerden sağ kalanlar ve yaralanmayanlar, bankadan dışarıya bir yata, sonra da Fransa'ya giden bir gemiye götürüldü. Osmanlı Bankasına karşı gerçekleştirilen saldırıda yer almış Ermenilerden hiçbiri, o gün yapmış oldukları sebebiyle hapse girmemiş veya herhangi bir ülkenin makamı tarafından herhangi bir şekilde cezalandırılmamışlardı.

Bildiğim kadarıyla, 1896 yılında Osmanlı Bankasına saldıran Ermenilerden hiçbiri, bankadaki eylemlerinden herhangi bir pişmanlık ifade etmemişlerdir. Tam tersine, yapmış olduklarından gurur duydukları anlaşılıyordu. Onları Fransaya götüren gemide banka müdürünün sekreteri olan F.A. Baker adında bir adam, bu Ermenilere eşlik etmişti. Kendisi, bu Ermenilerin keşke o gün daha fazla insan öldürmüş olsaydık dediklerini duyduğunu bildirmişti.

Günümüzdeki pek çok Ermeni için, bahis konusu banka baskını halen bir kahramanlık eylemi olarak görülüyor, ancak benim için değil. Bugün bu olay kesinlikle -- ve haklı olarak -- bir terör eylemi olarak kınanırdı. Dahası, 1896 yılının o gününde, Ermeniler İstanbulun başka yerlerinde başka karışıklıklar çıkartmışlardı. Örneğin, Samatya ve Galatasaraydaki polis istasyonlarını bombalamışlar. Benim için bunların tümü yanlış ve ahlaksız eylemlerdir.

Joris Vakası ve Osmanlı Bankası baskını son derece detaylı biçimde yazılmış konular ve Türk halkının bunlardan dolayı kendilerini mağdur hissetmeye hakkı var. Ancak, o dönemde Ermeniler tarafından işlenen vahşetin en kötüsünün, 1896 yılında İstanbulda değil, daha sonrasında Türkiye'nin doğusundaki kırsal bölgelerde gerçekleştiğini zannediyorum. Çoğu köylü -- hem Ermeni olmayanlar hem de Ermeniler, benim büyükannem dahil olmak üzere -- okumayı veya yazmayı hiçbir zaman öğrenmemişler. İster Ermeni olmayanlara zarar veren Ermeniler olsun, ister tam tersi olsun, acılı hikayelerinin çoğu asla kayda geçmemiş.

Ancak, Ermenilerin Türkiye'nin doğusunda gerçekleştirdikleri şiddet eylemleri konusunda bazı Batılıların raporları mevcut. Bir rapor Alfred Rawlinson adlı bir İngiliz albayına ait. Kendisi, Türkiye'nin doğusundaki tecrübelerini anlatan *Adventures in the Near East* (TR: *Yakın Doğudaki Maceralar*) başlıklı bir kitap yazmış. Rawlinson kitabında 1919 yılında Anadolu'da üç Ermeni askeri komutan ile yapmış olduğu bir görüşmeyi anlatıyor. Kendisi Ermenilerin Müslümanlara yönelik katliamlarından haberdar olmuş ve Ermeni komutanların karşılığında bunların suçlamaları ile gelmiş. Rawlinsona göre komutanlar suçlamalar karşısında kayıtsız davranmışlar. Komutanlar, katliamların ve vahşetin her şeklinin Anadolu'da kaçınılmaz olduğunu ileri sürüp, katliamları meşru göstermeye çalışmışlar. Bazı Türk akademisyenler, yüksek rütbeli askerler dâhil olmak üzere birçok Türk askerinin Ermeni öldürmüş olmaktan ötürü cezalandırıldığını, ancak hiçbir Ermeninin Türkiye'de kasten silahsız (kadınlar ve çocuklar dahil) insan öldürmekten cezalandırılmamış olduğunu belirtiyorlar. Bu önemli bir husus. Şimdiye kadar herhangi bir nizamsız Ermeni savaşçının Taşnak veya Hınçak liderleri tarafından, veya Ermenilerin birlikte savaştığı Rus tabur komutanları tarafından herhangi bir şekilde cezalandırıldığına dair tek bir kayıt bile bulamadım. Anlaşılan Ermeni savaşçılara davranışları konusunda açık çek verilmişti.

Öncesinde ima ettiğim gibi, 20nci yüzyılın başlarında Anadolu'nun Ermeni olmayan kesiminin çekmiş olduğu acı ve zorluklar hakkında fazla bilgi sahibi değilim. Olanları halen anlamaya çalışıyorum. Rafımdaki kitaplardan biri *Dictionary of the First World War* (TR: *Birinci Dünya Savaşı Sözlüğü*) başlıklı bir kaynak kitabı. Kitabın ilk baskısı 1995 yılında İngiltere'de yayınlanmış. Bu sözlüğe göre Ermeniler 1914 yılında 120.000 Ermeni olmayan kişi katletmiş. Belirttiğim gibi, o dönemde Ermenilerin gerçekleştirmiş olduğu şiddet

eylemlerini gizlemek veya görmezden gelmenin günümüzde giderek zorlaşması sebebiyle, Balakian gibi birçok Ermeni tüm şiddet eylemlerimizin meşru müdafaa olduğu konusunda ısrar etmeye başladı. Ancak, bu meşru müdafaa savı Ermenilerin silahsız kişileri öldürmüş olduğu bütün vakaları açıklayamıyor.

Dünyanın farklı yerlerinde, o dönem içinde Anadolu'da akrabalarını kaybetmiş olan birçok Ermeni, ölmüş akrabalarımızın ruhlarının huzura kavuşabilmesi adına biz Ermenilerin Türk hükümetinden özür ve tazminatı hak ettiği konusunda ısrar ediyor. Oysa Ermenilerin, o dönemde Anadolu'da ve başka yerlerde öldürülmüş Ermeni olmayan insanları hiçbir zaman düşünmediği anlaşılıyor. O insanların pek çoğu bizler tarafından katledilmiş. Yalnızca Ermenilerin değil, o dönem içinde Anadolu'da öldürülen herkesin anılmayı hak ettiğine inanıyorum.

1923 yılında, Ovannes Kaçaznuni isminde bir kişi *The Dashnatsityun Have Nothing To Do Anymore* (TR: *Taşnak Partisinin Yapacağı Bir Şey Yok*) başlıklı bir kitapçık yayınlamıştır. Kaçaznuni bir Taşnak idi. Kendisi ayrıca Ermenistanın 1918'den 1920 yılına kadar sürmüş olan kısa bağımsızlık dönemi sırasında ve Ermenistan SSCBye dahil edilmeden önce Ermenistan başbakanı olarak görev yapmış, ancak Ermenistanın sovyetleştirilmesinden önce ülkeden ayrılmış. Kaçaznuni kitapçığında biz Ermenilerin Avrupalı güçlere güvenmekle ve Anadolu'da büyük bir Ermeni devleti kurabileceğimizi zannetmekle ahmaklık ettiğimizi anlatıyor. Hatta kitapçıkta Hınçak ve Taşnakların pervasızca cesur planlarına karşılık olarak, Ermenileri Anadolu'dan çıkarılmasının Osmanlı hükümeti için mantıklı bir adım olduğunu bile söylüyor. Ancak o bile, biz Ermenilerin o dönem içinde dökmüş olduğumuz kan için herhangi bir pişmanlık ifade etmiyor, yalnızca ahmaklık etmiş olduğumuzu belirtiyor.

Utanç duyuyorum. Hiçbir Ermeninin öne çıkıp, Evet, Rus ordusunun Türkiyeyi işgal etmesine destek verdik. Ve evet, biz Ermeniler binlerce Osmanlı askerini, kadını ve çocuğunu katlettik. İnsanlığa karşı suç işledik deme dürüstlüğü ve cesaretini göstermiş olmamasından dolayı utanç duyuyorum. Bu kelimeleri yazdıkça parmaklarım sızlıyor. Dünyadaki Ermenilerin çoğunluğunun bir asırdan önce Türkiyedeki on binlerce insana karşı gerçekleştirmiş olduğumuz zulmü kabul etmeyi reddetmesinin bir rezalet olduğunu düşünüyorum.

21inci yüzyılda yaşayan bizlerin çoğu için Osmanlı İmparatorluğunda hayatın nasıl olduğunu hayal etmek zor. Zannediyorum ki özellikle zor olan; Türk, Kürt, Ermeni ya da diğer birçok etnik gruplardan herhangi birinin mensubu olsunlar, kırsal kesimde yaşayanlar için hayatın nasıl olduğunu anlamak. Şüphesiz çoğu köylünün hayatı kesinlikle kolay değildi. 19uncu yüzyılın sonunda ve 20nci yüzyılın başındaki geniş çaplı şiddetin öncesinde bile, Anadolu'daki halkın çoğunluğu fakirlik, hastalık ve adaletsizliğe maruz kalmıştı. Sanıyorum ki kadınların hayat koşulları özellikle zordu. Çoğunluğu erkek olan Ermenilerin şiddet eylemleri, Ermenilerin Birinci Dünya Savaşı öncesinde, sırasında ve hatta sonrasında Rus ve Fransız ordularıyla iş birliği Anadolu halkının sefaletine daha beter hale getirmişti. Kabahatlerimizi kabul etmeyi öğrenmeliyiz.

Biz Ermenilerin ayrıca başkalarını affetmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Ancak bu bizler için yapması kolay bir hareket gibi gözüküyor. Kindarlığı sürdürmekte çok daha iyiyiz.

Aslında, şimdiye kadar yalnızca bir defa -- evet, bir defa! -- Ermeni bir kişinin Türk halkını affetmemiz gerektiğini belirten bir açıklamasına rastladım. Bu açıklama, armenians-1915.blogspot.com internet sitesinde bulduğum bir yazıya yapılmış bir yorumda geçiyordu. Her halükârda, sitenin arşivinde binlerce yazı bulunuyor. Şaşırtıcı olmayan şekilde Özür Diliyorum kampanyası hakkında bazı yazılar da bulunuyor. 2677 numaralı makale Türkleri affetmek konusundaki yorumu içeriyor. Yorum, yazının sonunda yer alıyor ve muhtemelen Ermeni olan yazar bizlerin dünyaya bağışlayıcı bir ulus ve halk olduğumuzu göstermemiz gerektiğini belirtiyor. Ancak yorumu yazan kişinin ismi ve konumu verilmemiş. Hiçbir Ermeninin, oluşabilecek olumsuz sonuçlardan korkmadan, Türkiye'nin halkını affetmemiz gerektiğini beyan edemiyor olması beni üzüyor.

Ermenilere verilen zarar ile Ermenilerin başkalarına vermiş olduğu zararı kıyaslamak iç karartıcı bir iş. Biz Ermeniler; maruz kaldığımız zararın ve verdiğimiz kayıpların o kadar muazzam gözükmesini istiyoruz ki, başkaları için sebep olduğumuz zarar ve kayıplarla ilgili herhangi bir tartışması anlamsız bir hale gelsin. Bu düşünce biçimine katılmıyorum. Hiç kuşku yok ki pek çok Ermeni, başkalarını katletmiş olmamız konusundaki herhangi bir itirafımız halinde Ermeni Davasına olan uluslararası desteğin sarsılmasından korkuyor. Bunun mantıklı bir endişe olduğunu düşünüyorum. Bir elimizle başımızın üstünde hâle tutarken diğer elimizle bir silah tutmak kolay değil. O silahın varlığını kabul etmemiz gerekiyor.

Bir yüzyıl öncesinde, anneler kaybettikleri çocukları için ağlamışlardı. Türk annelerin gözyaşları Ermeni veya Kürt annelerin gözyaşları kadar acıklıydı. Esen rüzgâr da her yerde aynıydı. Ermeni veya Kürt nüfusu kalmayan köylerden esen rüzgâr, Türk nüfusunu kaybeden köylerden esen rüzgârdan farklı değildi. Ve yaralarımızdan akıp, toprağı ıslatan kanımız, kurbanların etnik kökenleri fark etmeksizin geriye aynı kara lekeleri bırakmıştı. Hepimiz kaybetmiştik.

Koronavirüsün gösterdiği gibi, insanlığın yüzleşmesi gereken birçok zorluk var. Bu yazıyı yazarken, birçoğumuz yüksek eğitilmiş ve disiplinli olan Ermenilerin, çekmiş olduğumuz adaletsizlikleri saplantı haline getirmek yerine, birleşip enerjimizi dünyanın sorunlarını çözmeye versek neleri başarabileceğimizi sıkça düşündüm. Acaba ne kadar ilerleyebilirdik? Belki bir savaşı durdurabilir, belki bebek ölümlerini kayda değer ölçüde azaltabilir veya hastalıklar için tedaviler bulabilirdik. Belki. Bunun bir hayalin ötesine gitmeyeceğini biliyorum. Kendimize hiç var olmamış bir kahramanca geçmiş atfederek çocuk muamelesi yapmaya ve ne ihtiyaç duyduğumuz ne de hak ettiğimiz bir sonucu elde edebilmek için dünyaya yalvarmaya devam edeceğimizi biliyorum.

Yaklaşık 30 sene önce, büyükannemle market alışverişe gitmişim. İstanbulun şehir merkezinde bir yerdeydik. Sokağın kenarında bir çocuğun yanından geçtik. Çocuğun bacakları doğuştan sakattı ve dolayısıyla yürüyemiyordu. Sokağın kenarında dileniyordu. Onun yanından geçtik, sonra büyükannem durdu ve çocuk dedi. Büyükbabam büyükanneme alışveriş için fazla para vermemişti. Ancak, o gün büyükannem çantasını açtı, birkaç bozuk para bulup çocuğa verdi. Ben Hristiyan değilim, ama büyükannem öyleydi. Biz Ermeniler genelde dünyadaki ilk Hristiyan halk olmaktan dolayı gurur duyarız. Asla potansiyelimize ulaşamayacağımızı fark etmek, kalbimden bıçaklanmış gibi hissetmeme neden oluyor. **(5/5)**

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: TORIKIAN, İver. 2026. "STRATEJİK SUSKUNLUK: ERMENİLERİN SESSİZLİĞİ (BEŞİNCİ BÖLÜM) - 08.2021." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2021 / 73. Aralık 03. Erişim Haziran 08, 2026. <https://avim.org.tr/public/Blog/STRATEJIK-SUSKUNLUK-ERMENILERIN-SESSIZLIGI-BESINCI-BOLUM-08-2021>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır